

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПОЯВИ ТА ПОШИРЕННЯ ТЕРОРИЗМУ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН

Розглядаються та аналізуються превентивні заходи щодо виникнення та поширення тероризму, які на сучасному етапі застосовуються в різних регіонах світу на прикладі Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Саудівської Аравії, Ізраїлю, Китайської народної республіки, Японії, Російської Федерації та узагальнюється зарубіжний досвід з цього питання

Ключові слова: *антитерористична діяльність, превентивні заходи щодо виникнення та поширення тероризму, інформаційно-просвітницькі заходи, фізичний захист громадян.*

Костенко Е.В.

ПРЕВЕНТИВНЫЕ МЕРЫ ПО ВОЗНИКНОВЕНИЮ И РАСПРОСТРАНЕНИЮ ТЕРРОРИЗМА: ОПЫТ ДРУГИХ СТРАН

Рассматриваются и анализируются превентивные меры по возникновению и распространению терроризма, которые на современном этапе применяются в разных регионах мира на примере Европейского Союза, Соединенных Штатов Америки, Саудовской Аравии, Израиля, Китайской народной республики, Японии, Российской Федерации и обобщается зарубежный опыт по этому вопросу.

Ключевые слова: *антитеррористическая деятельность, превентивные мероприятия по возникновению и распространению терроризма, информационно-просветительские мероприятия, физическая защита граждан.*

Kostenko O.

PREVENTIVE MEASURES ON RISE AND SPREADING OF TERRORISM: EXPERIENCE OF OTHER COUNTRIES

The article dwells upon examination and analysis of preventive measures on the rise and spreading of terrorism which are used nowadays in different regions of the world by the example of the European Union, the United States of America, Saudi Arabia, Israel, People's Republic China, Japan, Russian Federation; foreign experience in this question is summarized.

Key words: *counter-terrorist activity, preventive measures on the rise and spreading of terrorism, informative-elucidative measures, physical defence of citizens.*

Беручи своє коріння з епохи Античності, коли ще тільки починали з'являтися організовані об'єднання, в арсеналі методів боротьби яких мали місце і терористичні, тероризм з плином часу еволюціонував, і до кінця двадцятого сторіччя трансформувався в глобальну проблему людства. Незважаючи на відсутність у випадку терористичних атак військового протистояння у класичному розумінні, асиметричну структуру такого конфлікту, втрати, понесені від терактів, можна порівняти з втратами від військових

дій. Так, наприклад, в Індії за останні двадцять років жертвами терактів стало понад сімдесят тисяч мирних жителів і дев'ять тисяч співробітників органів безпеки; шість тисяч людей були позбавлені житла і засобів до існування [1]. У боротьбу з тероризмом вступили провідні країни світу, в першу чергу США, Великобританія, а також Росія, Китай, Індія, Австралія, Японія, Ізраїль тощо. Ці країни або вже зіткнулися з проявом тероризму, або ж їм вдалося попередити реальні спроби здійснення терактів на власній території. Через глобалізаційні процеси, що розвиваються швидкими темпами у світі,

держава Україна не може стояти осторонь від проблеми тероризму, навіть незважаючи на свій позаблоковий статус і відсутність видимих попередніх умов для появи загрози терактів на своїй території. Саме тому, що Україна, з одного боку, ще не мала такого досвіду практичного вирішення проблеми тероризму, як інші країни світової спільноти, та, беручи до уваги глобальний характер цього явища, не може повністю виключити зіткнення з цією проблемою в майбутньому – з іншого, необхідним і актуальним для України стає детальне вивчення досвіду зарубіжних країн з розробки, вибору та ведення антитерористичної діяльності, яка спрямована на а) знешкодження і припинення протиправних насильницьких дій, що вже мали місце; б) попередження появи ідеології насилля та спроб вдатися до протиправних насильницьких дій. У першому випадку йдеться про виправну діяльність, у другому – про превентивну. Оскільки у межах однієї статті складно повною мірою висвітлити і проаналізувати весь наявний спектр антитерористичних заходів, розроблених та впроваджених у зарубіжних країнах, у цій статті ми проаналізуємо лише превентивні заходи щодо поширення тероризму, які застосовуються в різних країнах світу.

Ретельним теоретичним вивченням вказаного питання займаються науково-дослідні інституції в рамках вивчення проблеми миру та конфліктів у США, Канаді, Німеччині, Швеції, а також в Росії. Значний пласт формують дослідні та аналітичні роботи, що висвітлюють антитерористичну політику Європейського Союзу та країн-членів. Це, зокрема, наукова праця Амандін Шерер, Жульєна Жандєзбоза та Еммануеля-П'єра Гуйтте „Розробка стратегії внутрішньої безпеки ЄС. Стратегія по боротьбі проти тероризму та організованої злочинності” [2]; спільна праця співробітників відділу статистики міністерства внутрішніх справ Великобританії з наведеними статистичними даними щодо „ув'язнень, результатів, та затримок і пошуків” [3], робота Девіда Андерсона „Перша доповідь про операцію з заморожування майна терористів – акт 2010” [4], наукова робота Макса Роуландса, в якій автор аналізує критику попередження тероризму в Великобританії [5] і т.д. Російський науковець О.А. Акоюн, співробітник НІРСД, у своїй аналітичній статті презентує результат вивчення сучасних національних антитерористичних систем [1]. Отже, ми проаналізуємо превентивні заходи щодо виникнення й

поширення тероризму в різних регіонах світу, розглянувши почергово Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Саудівську Аравію, Ізраїль, Китайську народну республіку, Японію та Російську Федерацію, та узагальнимо зарубіжний досвід з цього питання.

У 1999 р. на саміті Європейського Союзу була проголошена ціль створити на всьому територіальному просторі ЄС ареал свободи, безпеки та верховенства права. Події в США стали поштовхом до розробки документів, які закріплювали певні зміни у антитерористичній політиці ЄС, які потім були узагальнені в окремому документі „Координація застосування плану дій з боротьби з тероризмом” („Coordination of implementation of the plan of action to combat terrorism”) у першій редакції 12579/01 від 12 жовтня 2001 року, в якій дещо розширювалися компетенції Європолу, зокрема щодо збору та аналізу інформації, а також створювався окремий підрозділ з так званих офіцерів-посередників („liaison officers”), спеціалістів з антитерористичної боротьби [6, с. 5-6]. Видана у 2005 році стратегія антитерористичної боротьби (The EU's Counter-Terrorism Strategy) ще раз повторила вищезгадану тезу про Європейський Союз як територію свободи, безпеки і верховенства права; проголосивши курс на боротьбу з тероризмом з урахуванням прав людини з метою ще більшого посилення безпеки в Європі [7, с.3]. Незважаючи на видимі спроби зробити антитерористичну політику ЄС чіткою та послідовною, складності та невизначеності всередині самого Європейського Союзу як супранаціонального утворення не могли не відбитися і на визначеності та злагодженості антитерористичної політики, на адресу якої лунає небезпідставна критика, в якій ще раз робиться наголос на слабких сторонах ЄС [8]. Доказом цього стали теракти в Мадриді та Лондоні, які спричинили численні жертви. Тим не менш, в Європейському Союзі впроваджуються заходи щодо попередження терористичних актів у майбутньому. В межах вказаного Плану дій відбувається потужна кампанія щодо роз'яснення населенню політики Європейського Союзу по відношенню до тероризму. Проводяться конференції, семінари, лекції відносно цієї проблеми, які направлені на формування правильного ставлення населення до терористичної загрози. Відбувається контроль за мережею Інтернет, а також організацій служителів культу, місць позбавлення волі на предмет ведення терористичної пропаганди. Європейський

Союз активно співпрацює з міжнародними організаціями, ведеться робота щодо посилення та поглиблення кооперації як між країнами-членами всередині Європейського Союзу, так і з іншими країнами, в першу чергу з США. Крім того, проводиться посилений контроль за тими особами – не громадянами країн ЄС, хто в'їжджає до нього, а саме ефективний аналіз ризиків за допомогою Фронтексу (Frontex), більш жорстка візова політика, що полягає перш за все у швидкому обміні інформацією через загальні бази даних усіх країн-членів. Відбувається відслідковування та закриття можливих джерел фінансування терористичних угруповань [9]. Вживаються заходи щодо посилення безпеки авіаперельотів, морських перевезень і т.д. Відслідковуються телекомунікаційні дані (що викликає дискусії в суспільстві). Окремо слід відмітити діяльність на території країн-членів Європейського Союзу (зокрема Великобританії) таких інститутів громадянського суспільства, як релігійні організації, які здійснюють психологічну допомогу і охоплюють своєю діяльністю значне коло осіб [1]. Коротко підсумовуючи, варто зазначити, що в Європейському Союзі проводиться значна кількість заходів, направлених на попередження, виникнення та поширення тероризму всередині Союзу, причому спектр цих заходів є досить значним і різностороннім.

Державою номер один, що проголосила війну будь-якому прояву тероризму стали Сполучені Штати Америки. (Адміністрація Барака Обама формально припинила використання терміна „глобальна війна з тероризмом” („Global War on Terror”) та замість нього ввела термін „overseas contingency operations”, який можна перекласти як „закордонні операції у випадку непередбачуваних обставин” [10, с.2]). Антитерористичне законодавство США презентоване як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. Розроблений спеціальний порядок проведення антитерористичних заходів у США – „United States Northern Command (Usnorthcom) Usnorthcom Antiterrorism (AT) Operations Order (U)” [11]. Заходи, направлені на попередження терористичних актів в цілому мають таке саме направлення, що і в Європейському Союзі: здійснюється посилений контроль за транспортними системами, місцями великих скупчень людей, які найчастіше обирають за ціль своїх атак терористи; окремо слід відзначити візову політику Сполучених Штатів, детальну перевірку даних перед отриманням

дозволу на в'їзд до країни і т.д. Важливим заходом є активна просвітницька діяльність серед населення США з роз'яснення небезпеки, яку несе з собою тероризм. Це стало одним із напрямів діяльності Міжнародної асоціації керівників антитерористичних відомств („The International Counter-Terrorism Officers Assosiation”), створеної після подій 11 вересня 2001 р., до якої ввійшли представники різних спеціальностей зі сфери безпеки. Просвітницька робота починається ще в школі, де створюється система антитерористичної освіти школярів, за якої останні отримують знання відносно правил поведіння в екстремальних ситуаціях, а також (що є дуже важливим з точки зору попередження поширення ісламофобії) вчать відрізняти справжню загрозу від уявної. Така ідеологічно-просвітницька робота вважається досить складною, проте владні структури США переконані, що без неї важко побудувати громадянське суспільство, здатне до активної кооперації з органами державної безпеки. Аналогічна інформаційна робота проводиться і серед дорослого населення. Зокрема в мережі Інтернет на сайті відповідного відділу ФБР з боротьби з тероризмом розміщена інформація щодо місць підвищеної небезпеки, офіційної оцінки рівня терористичної загрози на цей момент, а також рекомендацій відносно дій у разі виявлення небезпечних згортоків на вулиці, в метро тощо; пропонується перелік настанов для тих, хто планує відвідати небезпечні країни. На базі національних антитерористичних центрів постійно діють цілодобові гарячі лінії („Free government information line: terrorism”); щорічно проводяться конференції, як, скажімо, „Антитероризм. Поліція. Громадянська оборона” („Antiterrorism. Police. Civil defence”). Крім того, певний внесок у боротьбу з тероризмом роблять і неурядові організації широкого профілю, як, наприклад, Інститут світової політики („World Policy Institute”). Якщо говорити про превентивні заходи стосовно тероризму на рівні штатів, не можна не відмітити додаткові ініціативи окремих штатів. Наприклад, у штаті Канзас окрім усіх вищезгаданих заходів було вирішено збільшити освітлення вулиць, особливо поряд з освітніми закладами, як додаткову запобіжну ініціативу. Не останню роль відіграє і той факт, що у Сполучених Штатах існує можливість витратити значні суми коштів на превентивні заходи. Приміром у 2002 р., відразу після подій 11 вересня, на

антитерористичну діяльність було витрачено близько 230 мільйонів доларів США [1]. В цілому можна сказати, що в США ведеться велика робота щодо попередження тероризму. Особлива увага приділяється формуванню у суспільства правильної оцінки цього явища і готовність співпраці з органами безпеки. За великим рахунком функцію проведення превентивних заходів виконують державні органи та структури.

Як ми вже зазначали, тероризм являє собою глобальну проблему і торкнувся не лише Європи та Америки, але й інших регіонів світу, зокрема Близького Сходу, Азії тощо. У країнах цих регіонів також розробляються і впроваджуються антитерористичні заходи. Так, у Саудівській Аравії поряд зі звичними превентивними заходами почала активно використовуватися нова „м’яка” реабілітаційна стратегія, яка привернула увагу світових антитерористичних організацій. Стратегія складається з трьох основних компонентів. Перший компонент включає в себе взаємодію міністерств (освіти, внутрішніх справ і міністерства з питань ісламу) між собою для проведення спільних і скоординованих дій з боротьби з жорстокими ідеологіями у школах, релігійних установах та в мережі Інтернет. Другий і найбільш відомий компонент – реабілітаційний – торкається осіб, що перебувають за ґратами за злочини проти безпеки громадян. Згідно з проведеними дослідженнями, з трьох тисяч учасників програми близько тисячі чотирьохсот було звільнено, і лише тридцять п’ять осіб знову потрапили за ґрати. Третій компонент передбачає забезпечення успішної реінтеграції учасників програми в суспільство. В основу цієї стратегії було покладено перш за все розуміння тероризму як спільного ворога як для держави, так і для самих агентів тероризму [12].

Особливістю Ізраїльської антитерористичної політики є те, що основна робота у цьому напрямку здійснюється неурядовими організаціями, які перебрали на себе просвітницьку роботу. Вони надають громадянам детальну інформацію щодо історії тероризму, сучасного стану справ, рівня терористичної загрози, методів боротьби, що застосовуються на державному рівні, здійснюють публікацію та поширення відповідної літератури, в якій вони закликають громадськість співпрацювати з владою у вирішенні проблеми тощо. Крім того, в Ізраїлі функціонує підрозділ поліції, так звана „Народна дружина”, яка складається виключно з добровольців і нараховує близько п’ятдесяти тисяч чоловік.

Народна дружина патрулює вулиці, торгові центри, транспорт. Поява таких інститутів громадянського суспільства багато в чому завдячує просвітницькій роботі [1].

У Китайській народній республіці також проводиться антитерористична робота, яка полягає у посиленні Народно-визвольної армії Китаю. Передбачається також кооперація з іншими країнами в разі появи реальної терористичної загрози для КНР. Всі надії у боротьбі з тероризмом покладаються на армію [1].

В Японії кожен без винятку іноземець, що в’їжджає до країни, повинен надати відбитки пальців. Також задля інформування та захисту громадян був створений відповідний інтернет-портал [1].

Специфіка антитерористичної боротьби в Російській Федерації полягає в тому, що виконується вона переважно органами державної безпеки. В РФ ведеться активна антитерористична кампанія задля ознайомлення населення з проблемою тероризму [13-19]. В мережі Інтернет можна знайти роз’яснювальну інформацію про тероризм, інструкції щодо того, як необхідно поводитися в разі терористичної атаки, надані відповідними органами [14]. Крім того, проводиться робота щодо правильного розуміння проблеми, щоб запобігти нагнітання ісламофобії в країні.

Проаналізувавши антитерористичні заходи в різних країнах світу, ми дійшли таких висновків: заходи з попередження тероризму мають місце у всіх проаналізованих країнах у тій чи іншій мірі і відносяться за великим рахунком до компетенції органів державної влади (окрім Ізраїлю, де неурядові організації посідають чільне місце в антитерористичній боротьбі). Всі превентивні заходи щодо появи та поширення тероризму можна умовно поділити на два блоки – заходи, направлені на зміну масової свідомості, та заходи, направлені на фізичний захист громадян. До першого блоку належать інформаційно-просвітницькі заходи (конференції, роз’яснювальні роботи в школах, релігійних установах, місцях позбавлення волі, робота з молоддю, міжкультурний діалог тощо). Такі заходи потребують часу і постійних зусиль, щоб отримати бажаний результат. Вони спрямовані на зміну свідомості потенційних об’єктів і суб’єктів терористичних актів, в чому власне і знаходиться корінь проблеми, тому є вкрай важливими в довгостроковій перспективі. До другого блоку варто віднести заходи, направлені на захист життя та здоров’я, а також життєвого простору громадян (ефективний аналіз ризиків, захист

кордонів, візова політика, захист громадського транспорту та шляхів сполучення, морських та авіаперевезень тощо). Такі заходи спрямовані на створення фізичної безпеки населення, що відбувається безпосередньо в момент їхнього здійснення. Дієвість цих двох блоків превентивних дій щодо виникнення та поширення тероризму у різних умовах, рівно як і залежність кінцевого результату від превалювання першого чи іншого блоку заходів може слугувати темою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акопян О. Противодействие терроризму. Зарубежный опыт [Електронний ресурс] / О.А. Акопян // НИРСИ. – Режим доступу: <http://www.nirsi.ru/68>.
2. Scherrer A. Developing an EU Internal Security Strategy, fighting terrorism and organised crime / A. Scherrer, J. Jeandesboz, E.-P. Guittet. – Brussels: Policy Department C, European Parliament, 2011. – 145 p.
3. Operation of police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes and stop and searches, quarterly update to September 2011, Great Britain [Електронний ресурс] // Home Office Statistical Bulletin. – April 2012. – Режим доступу: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/counter-terrorism-statistics/hosb0412/>.
4. Anderson D. First report on the operation of the terrorist asset-freezing etc. act 2010 (Review period: December 2010 to September 2011) / D. Q.C. Anderson. – London: The Stationary Office, 2011. – 76 p.
5. Rowlands M. Statewatch Analysis: Criticism of UK Terrorism Prevention and Investigation Measures mounts as government retains power to forcibly relocate suspects [Електронний ресурс] / M. Rowlands // Statewatch post. – November 2011. – Режим доступу: <http://www.statewatch.org>.
6. Bunyan T. EU anti-terrorism action plan: „operational measures” [Електронний ресурс] / T. Buyan // Statewatch post. – October 2001. – Режим доступу: <http://www.statewatch.org>.
7. European Union Counter-Terrorism Strategy : November 2005 [Електронний ресурс] // Council of the European Union. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf>.
8. Антитеррористическая политика ЕС: Беззубый тигр [Електронний ресурс] // Rusko v globalni politice. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.cz/ru/>.
9. Anderson D. First report on the operation of the terrorist asset-freezing etc. act 2010 (Review period: December 2010 to September 2011) / D. Anderson Q.C. – London: The Stationary Office, 2011. – 76 p.
10. McNamara S. The EU-U.S. Counter terrorism Relationship: An Agenda for Cooperation) [Електронний ресурс] / Sally McNamara // The Heritage Foundation. – March, 8, 2011. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/research/reports/2011/03/the-eu-us-counterterrorism-relationship-an-agenda-for-cooperation>.
11. United States Northern Command (Usnorthcom) Usnorthcom Antiterrorism (AT) Operations Order (U) For Official Use Only FOUO : 6 May 2005 [Електронний ресурс] // Anti-Terrorism and Homeland Defense. – Режим доступу: <http://info.publicintelligence.net/northern-command-anti-terrorism-operations-order.pdf>.
12. Boucek Ch. Saudi Arabia’s “Soft” Counterterrorism Strategy / Ch. Boucek, M. Ottaway, L. Dell Dailey. Ambassador [Електронний ресурс] // Carnegie Europe. – September 29, 2008. – Режим доступу: <http://www.carnegieeurope.eu/events/?fa=1184>.
13. Антитеррористические мероприятия. [Електронний ресурс] // Глобал информ ТВ. – Режим доступу: http://www.globalitv.ru/show/2334_antiterroristicheski_e_meropriyatiya.html.
14. История Терроризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uwr.udsu.ru/files/terrorizmas_uvvr_2009.doc.